

דף קטז

'ונימא משטה אני בך, מי לא תניא... אמר רמי בר חמא: בצייד השולה דגים מן הים...' – אין אומרים 'משטה אני בך' אלא כששואל דבר גדול, במקום שהדרך ליקח על אותה פעולה דבר מועט, אבל אם הדרך ליטול סכום גדול, אין טענת 'משטה אני בך', ואע"פ שלא הוציא כלום באותה פעולה. (תוס' יבמות קו. ד"ה אין. ועתוס' בע"ב ד"ה להביא. וכן פסק הרמ"א – חו"מ רסד, ז משו"ת הרא"ש. וע"ע תשב"ץ ח"ג קפה). תנאי נוסף הדרוש לטענת 'השטאה': שהלה בהול על הדבר, ויש לו הפסד בעיכוב אותה פעולה, כגון דבשו שהולך לאיבוד או בורח מבית האסורין, אבל בעלמא, אף שסיכמו יותר מכפי המקובל – כיון שהיתה לו אפשרות וברירה לסרב, והסכים מרצונו החפשי, אין לו טענת 'משטה אני בך'. – כן מתבאר מתוך דברי הראשונים ביבמות קו. וכן בריטב"א שם ובקדושין ח).
 ויש ראשונים שפרשו הטעם שיכול לומר 'משטה אני בך' – שהיית חייב להציל את שלי משום השבת אבדה, ולכן אין לך אלא שכרך ולא יותר. (הראב"ד; רבנו יהונתן).

– ואף על פי שכל שכירות נקנית בדיבור, כאן שישנה סברת 'השטאה' (שהרי אין המדובר על דמי שכרו אלא על סכום הגבוה ממנו, כאמור), אין דיבורו כלום. ואכן באופן שאין יכול לטעון 'משטה', כגון שנשבע או בתקיעת כף, שוב נעשה קנין גמור באמירתו, ככל שכירות. (קצות החושן רסד סק"ד).

'ירד להציל ועלה שלו מאליו מהו? אמר ליה: משמיא רחימו עליה, כי הא דרב ספרא... רב ספרא לרווחא דמילתא הוא דעבד' – בנידון דידן מדובר שנשט את חמורו לשטיפת הנהר וכבר נתיימש ממנו, ואחר כך עלה, שכיון שנעשה הפקר והרי זכה בו מן ההפקר, חייב הלה לשלם לו דמי חמורו. אבל אם לא הגיע לידי יאוש עד שניצל, אע"פ שניכרים הדברים שמשמיא רחימו עליה, סוף סוף לא הפסיד חמורו, ולא שייך כאן תשלומי הפסד, כי זהו חמורו שהיה לו מאז ועד עתה. (ומכאן מוכח שיאוש מפקיע בעלות, וזה דלא כשיטת האחרונים שאינו נפקע עד דאתי ליד אחר. וע' לעיל סו (חוברת יז) בענין זה).

אבל במעשה דרב ספרא אין הנידון זהו, כי שם לא נעשה הפקר כלל, וכמו שכתבו בתוס', שעדיין לא בא ארי לאכול ואפשרי הדבר שלא יאכל ללא נס, והיה מקום עיון שרב ספרא ישלם חלקו בהוצאת ההצלה, שהרי לא הפסיד חמורו ונמצא שרק האחרים נתנו חלקם ולא הוא. ועל זה אמרו שכיון שרחוק הדבר ששבעו הוא שגרים שלא יאכל, אלא משמים חסו עליו, הרי זה כמי שנתן את חלקו. (עפ"י חזון איש ב"ק ח, ג).

'(ע"ב) 'ואם שכרו תייר ההולך לפניהם מחשבין אף לפי נפשות' – 'תייר' – כמו 'לתור להם מנוחה' – מראה להם הדרך הטובה והישרה, גם הולך ורץ לפנייהם לראות אם יש מארבים בדרך ומודיע להם. וכל זה צורך הנפשות וצורך הממון. והרי גם מי שאין לו ממון עמו, אף הוא שוכר אותו. (הראב"ד). ולכך חצי שכר יטילו על הממון וחצי האחר על הנפשות (הרא"ש וש"פ. וע' באר היטב חו"מ רעב סקי"ב).

'שיירא שהיתה מהלכת במדבר, ועמד גייס וטרפה, ועמד אחד והציל – הציל לאמצע...' – רצה לומר, כל אחד נוטל את שלו. ואם הציל של אחרים ולא את שלו – זכו הם והוא הפסיד. ובאוקימתת רמי בר חמא – בשותפין, פרש רש"י, שמדובר בין בשיכול להציל בין בשאין יכול. וצריך

עיון, אם בשאינו יכול, הרי נעשה הפקר ובטלה השותפות? – ואפשר שאעפ"כ דנים באופן כזה שכשזכה מההפקר – זכה לשניהם. או יש לומר, כיון שאחד מן השותפין יכול להציל, כפי שאכן עשה, דנים הדבר כ"יכול להציל" ואינו הפקר. (עפ"י חזון איש – בבא בתרא ה, יג).

– איתא בתוספתא: שותפין שמחלו להם מוכסין – מחלו לאמצע, ואם אמרו: מחמת פלוני מחלנו – מה שמחלו מחלו לו. ובאר רבנו שמחה ז"ל מה חידוש השמיענו ברישא, שאפילו אם אחד מן השותפין בקש למחול לו – מחלו לאמצע, כאילו בקש בשליחות כולם. מלבד אם מחלו לו מעצמם ללא פיוס מצידו. וכתב על כך רב קלונימוס ז"ל: 'היה השר מוחל לו חלקו במס בבקשתו, והיה נותנו (אותו אדם, את הרווח שהריח) לקהל – כסבור הייתי שמדת חסידות היה נוהג, ורואה אני שמדת הדין הוא'. (מובא ברא"ש. וכתב, שאף שיש מקום לדחות את פירוש רבנו שמחה בתוספתא, מסתבר כפירושו ע"ש. וע' בחזו"א – ב"ב ה, יג במה שהקשה על דבריו). (ע"ע בפרוש אור-החיים הק' – פרשת לך יד, כא)

דף קיז

ציונים וראשי פרקים לעיון

'ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חבירו – פטור. ואם נטל ונתן ביד – חייב' – מכאן הוכיח הש"ך (שפו ד"ה ועוד נ"ל. והביא כן מהמרדכי) ש'דינא דגרמי' אין חיובו אלא מדרבנן, כי אם הוא חיוב דאורייתא, הרי לא מצינו בדאורייתא חילוק במידת הפשיעה בנוקין, אלא ודאי חיובו מדרבנן ולא חיובהו אלא כשהזיד. (וע"ש מהרמב"ן מש"כ לדחות ראייה זו. וע' במובא לעיל כו על מחלוקת הראשונים בחיוב אדם המזיק באונס).

– נחלקו הראשונים ז"ל, אם נטל ונתן ביד חייב דוקא כאשר אנסוהו סתם, והלך הוא והביא משל חבירו, או אף כשאנסוהו להביא דבר מסוים והלך והביאו – ע' רמב"ם וראב"ד (חובל ומזיק ה, ד); רי"ף ושאר"ר כאן. ובשיטת רש"י – ע' מהרש"א, מהרש"ל ופנ"י. וע' באורך בחזו"א טז, כד ואילך. ולעיל בדף ס – חוברת יז).

'אבל היכא דאוקמיה עילויה מעיקרא מיקלי קלייה' – מבואר, שאין איסור באופן שגם בלעדיו יד האנס שולטת בו, ויכול לקחתו בדרך אחרת. אולם אין להוכיח מכאן שמותר לכתחילה לעשות כן, אלא שאם אנסוהו, ובידם ליקח, מותר.

ומכל מקום, גם כאשר לא אנסוהו, אם עשה כן – פטור, שהרי לא הזיקו כלום. (עפ"י אג"מ חו"מ ח"א צב. א. והתיר שם לקבל משרת רואה חשבון ומפקח בעניני מכס, הגם שאפשר שיזדמן לו למסור לממשלה אנשים שפשעו במכס, והממשלה תחייבם יותר מהראוי על פי דין תורה. ונימק היתרו, כיון שגם בלעדיו ימצאו אדם אחר לאותו תפקיד, נמצא שלא הוא הגורם להפסד. ואפילו ליכנס לכתחילה לתפקיד אין לאסור, כיון שעיקר עבודתו אינו במציאת פשעים ועוולות, ואין זה אלא ספק שמא יזדמן לו מקרה שכזה, ואז כאשר יבוא לידו, יהא מותר לו להעיד, לכך אין לאסור קבלת המשרה לכתחילה. זה תורף תשובתו. ב. מה שכתב בפשטות שגם כאשר לא אנסוהו – פטור, בחזון איש (טז, כד) כתב להדיא דבלא אונס חייב לשלם, כיון שעדיין לא התייאשו הבעלים. וצ"ע).